

RECENSIONS

GARCÍA CARRASCO, J. *LEER EN LA CARA Y EN EL MUNDO*.
BARCELONA: HERDER, 2007

Hi ha llibres que s'escriuen amb la seguretat de qui creu saber per endavant el que ha d'escriure i llibres que són una aventura, o com els denominava Michel Foucault, *llibres experiència* —fruit de tota una vida dedicada a l'estudi i a aquesta activitat secreta, arriscada i amagada que és la lectura—, llibres, en fi, com el de Joaquín García Carrasco, escrits des d'una necessària inseguretat: «Vaig començar a escriure aquest llibre titubejant, ja que sentia la necessitat d'expressar-me en un llenguatge que no havia estat enterament meu fins llavors, mogut únicament per l'afany de trobar sentit a ser professor, de donar un cop de mà perquè altres “donin de si”» (pàg. 17).

Leer en la cara y en el mundo és un llibre de lectures i d'estudi, de converses prolongades i de serena meditació, un llibre de pedagogia, d'antropologia i de teoria de l'educació que no eludeix la referència literària o filosòfica. Un llibre escrit no perquè ja se sàpiga, sinó perquè «es vol conèixer millor» (p. 17), perquè s'aspira a comprendre el que es creia ja sabut, perquè busca que pensar ajudi a continuar pensant, i a pensar probablement d'una altra manera.

Una de les tesis d'aquest llibre és que incorporar-se a la cultura no és només una qüestió de procediment sinó un procés vitalment necessari, un procés que fa de les accions formatives un element imprescindible de la «professió biològica de l'espècie humana» (p. 19). En la nostra capacitat, molt sovint ocultada o insuficientment subratllada, d'aprendre a llegir en les cares i en el món sembla quedar fundada l'habilitat dels éssers humans per «sorprendre's reflexivament davant del món i la insòlita capacitat d'ensenyar» (p. 19). Per això, el gran problema pedagògic del món, diu García Carrasco, és la forma en la qual els adults tenen cura de la formació. I per això, com anota, el món sembla sempre cosa d'adults. Els nens, *infans* sense paraula primer, i *puer* després, són els que el pateixen o el sofreixen. No oblidem, tanmateix, que de la mateixa manera que hi ha una antropologia que precedeix i sosté tot acte educatiu, hi ha una vida anterior a la data del naixement. Pascal Quignard ho diu bellament en un dels seus llibres: hi ha un món anterior al món on sorgeix el nen; un *foetus* anterior a l'*infans*, i un *infans* anterior al *puer*. Una absència de llenguatge anterior al *logos*, a la paraula i a la cultura. Una memòria de silenci que sosté la incorporació al món i a la cultura. Es tractarà llavors, en educació, d'ensenyar a viure als nens o potser la meta roman en un altre costat, en la necessitat de narrar-los i introduir-los en el món? Encara que no està formulada d'aquesta manera, aquesta pregunta sobrevola permanentment aquest assaig.

Aquest llibre fa un recorregut en deu capítols, els noms dels quals evidencien de què tracta, és a dir, tant el tema com la manera que l'autor ha elegit per aproximar-se intel·lectualment a ell: «1. L'experiència a què hem donat el nom de cultura», «2. Aprendre a posar cada organisme al seu lloc a la Terra», «3. Salvatges mítics i fantasies virtuals», «4. L'escenari de l'abandonament o de l'aïllament», «5. Llegint la condició humana en cares d'éssers humans», «6. La vida sorprèn el Simi Savi i ell la conta», «7. La vida narrada en llenguatge físicomatemàtic i en llenguatge biològic», «8. La vida i la lectura del comportament» «9. A la casa del Jo hi ha molt atrafegament» i «10. El somriure de la Gioconda i la lectura de les cares».

Aquests deu capítols estan lligats entre si pel vímet que compon una metàfora: la lectura. Activitat arriscada de la qual moltes vegades som més tècnicament que experiencialment capaços. En la comunitat de la vida, els humans compartim l'habilitat d'una lectura de les cares, que ens capacita per a una lectura del món. Gràcies a ambdues habilitats podem ensenyar i ens tornem capaços d'aprendre. Ensenyar i aprendre són processos essencials a través dels quals la incorporació al món de la vida, sempre a través d'una mediació cultural, es fa possible, una tasca, per tant, antropològicament fonamental, en la mesura que per a l'home hi ha poques possibilitats fora de la cultura. És d'aquí d'on deriva el tret central de la tasca pedagògica: l'habilitat mitjançant la qual la *cultura disponible* es transforma en *cultura d'ús*. Ara bé, segons García Carrasco, la formació de l'educador i els processos de deliberació de tots els implicats en les tasques de tutela, cura i formació han d'organitzar-se, primordialment, amb vista a *aprendre a tractar amb la diferència*.

Hi ha, doncs, una necessitat de comprendre. I el que cal comprendre ho tenim davant, en part estem informats d'això, però no ho sabem del tot, en l'ordre de la serietat de l'esdeveniment del pensament, d'un pensar per al qual comprendre és un esdeveniment de la ment. De sobte, l'autor copsa la idea: el llenguatge pedagògic està prenyat de «termes de perfeccionament»; fa la impressió que tota la reflexió pedagògica s'hagi construït sobre aquesta idea: la d'un home perfecte. I, tanmateix, la realitat és diferent: cal enfrontar-se a allò trencat, a allò ferit, a allò diferent; a les minusvalideses i a les discapacitats en l'ordre de l'experiència, en comptes de l'ordre d'una presumpta seguretat conceptual; es tracta d'allò «altre» que el discurs pedagògic no és capaç de pensar, ni el llenguatge educatiu anomenar en altres termes que no siguin els d'un problema —sovint simplement des d'un punt de vista tècnic— a resoldre. Potser llavors calgui començar a repensar l'educació no des del paradigma de l'home perfecte, sinó des del *nen salvatge* —potser calgui girar la mirada a certs mites fundadors, al déu Pan—, pensar no des del corrent i des del freqüent, sinó des de l'esdeve-

niment —ja que d'això es tracta sens dubte— de l'infreqüent, de la diferència que inquieta i és inassimilable a una norma. Però es tracta d'una altra cosa també. Es tracta d'intentar observar l'ésser humà —el que aprèn bé i el que no aprèn gairebé res— en *perspectiva evolutiva*, una que «estima que el món de la vida és una història de transicions no governada, sense timoner, que porta des de la irritabilitat i el moviment dels primers organismes fins a la ment de l'humà» (p. 18).

Comprendre, deia Hannah Arendt, és una activitat sense fi que no podem anticipar, com tampoc no traduir des de cap *a priori*, en termes d'una competència. És una activitat infinita, incessant i, alhora, sense fins localitzats, però sí amb *sentit*. El coneixement científic o la informació poden traduir-se en termes de competència, però la comprensió, en termes de *sentit*. Una activitat, l'educació inclosa, pot tenir fins i perseguir metes i mancar tanmateix de *sentit*. En la vida ordinària, a la ciutat moderna, com en els camps de concentració (i no pretenc establir cap tipus d'equivalència entre ambdós) que tenen fins assignats però que manquen de *sentit*. I és que l'educació no es resol amb la seva mera realització tècnica. Si l'activitat de cura i formació, és a dir, la pràctica pedagògica mateixa, és una activitat antropològicament central, llavors l'antropologia que necessitem no és ja una *antropologia superficial*, que es limitaria a compondre un catàleg de les creacions culturals que ulteriorment caldria transmetre, sinó una *antropologia profunda*, que proporciona la cultura imprescindible per promoure una deliberació que incrementi el *sentiment* i una ètica de responsabilitat vers la qualitat de vida.

És aquí on es trenca la distinció entre el normal i l'anormal, entre capacitat i discapacitat, i on la necessitat de comprendre es torna més apressant. No es tracta ja de preguntar-nos —pregunta ontològica per excel·lència— què és l'home o l'ésser humà, sinó d'endinsar-nos en un interrogant ètic: què significa viure i ser acceptat com a ésser humà, quines són «les *condicions* que s'han de donar per poder arribar a presentar-se i ser acollit com a tal» (p. 192). Ja que si alguna cosa caracteritza els éssers humans és el fet que la «dependència» pot transformar-se en responsabilitat. Una pedagogia basada en aquesta antropologia profunda connecta amb un *humanisme de dependència*, que és un gran pas en la direcció d'una nova comprensió en pedagogia.

És, per tant, hora de pensar la pedagogia —en la seva antropologia, en la seva teoria i en la seva filosofia de l'educació— des d'aquesta dimensió ferida o alterada de la «condició humana», noció a la qual García Carrasco dedica unes esplèndides pàgines en aquest llibre; tractar d'explorar com, en la nostra recerca pedagògica de la perfecció, ens hem oblidat d'analitzar les *malalties de l'home normal*. Comprendre, des del paradigma de la profunditat —tot el que es comprèn està bé, deia Oscar Wilde— que la recerca de la normalitat es dona sempre

en un joc de miralls: és l'*altre* el que m'accepta o el que em rebutja, i dóna una justificació a la meua vida o, al contrari, la projecta en les ombres d'un vagar infinit. La meua imatge, que em representa com a normal, l'*altre* me la torna, com en un mirall, invertida. Sóc jo, però sóc un *altre*, i puc mirar-me d'una altra manera, no igual a mi mateix. D'aquesta manera, cadascun anhela mesurar la normalitat de la seva existència localitzant-ne signes en l'estima que l'*altre* té de mi, però també atribuint errors als altres. L'home normal és el que creu en la seva normalitat *contra* la patologia dels altres, el que, potser, atribueix als altres la patologia que en la seva pròpia representació de la normalitat mai no admetria. Per això, la normalitat està íntimament lligada al reconeixement, al sentiment d'identitat acceptat i reconegut fora d'un. No es tracta, de cap manera, de fer o pensar una pedagogia instal·lada en el culte romàntic al desviat, sinó de preguntar-se per què és útil per a l'educació pensar les coses d'una altra manera, explorar què expulsa la recerca implacable del normal com a paradigma del perfecte i també què oblida aquesta mateixa temptativa. Comprendre, en fi, que la normalitat també és una victòria sobre l'esdevenir, de la identitat i l'ajust a una norma sobre la diferència, i que la diferència no es pot reduir ni a un mer problema tècnic a resoldre ni tampoc a termes de coneixement. Perquè «la mediocritat i la imperfecció també són a la cistella de la condició humana» (p. 207). El llibre de Joaquín García Carrasco és un excel·lent llibre, un veritable assaig. Té el millor que un llibre pot donar-nos: ens fa pensar.

Fernando Bárcena